

ШЫН

Совет Эвилелинни Коммунист партиясынын

Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттеринин, ашыгы чоннар депутаттарынын область Советинин органы

1953
июнь
14
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 114 (2799)
ӨРТӨЗ 20 КОП.

БО ХУНГУ СОЛУНДА:

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ (1 арын).
БИСТИН ОБЛАСТЫҢ КОЖАЛА-
РЫНДА (1 арын).
ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: А.
Аржаалай.—Пропандистер - биле
ажыл; М. Ондар-оол.—Түнел ки-
чээлдер (2 арын).

М. Бавуу.—Хана солуннарны
ажылы беди денелге тургуза (2
арын).
КОЛХОЗЧУ МАЛЧЫННАРДА (2
арын).
ОЧЕРК: В. Пивоваров.—Сталин-
чы стипендиат Анатолий Калзаң (3
арын).

М. Монге.—Ыраккы сумуда куль-
туралыг амыдырал (3 арын).
РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР (3
арын).
Херэеженнерни Бүгү-делегей
конгрессинде (4 арын).
Куш-культура болгаш спорт (4
арын).

Политиктиг болгаш эртемниг билиглерни непередири калбартыр

И. В. Сталинның «ССРЭ-де социализмниг экономиктиг проблемалары» деп генийлиг чогаалында болгаш Совет Эвилелинни Коммунист партиясынын XIX съездинин шийтирлеринде бистин чуртувустун коммунизмге оруктап бурунгаар шимчээшкенини канчаар-даа аажок улуг перспективалары калбаа-биле ажытыган. Бо программаныг документтерде төлевилетинген улуг орулгалары боттандыры ажалчы чоннарны ортузунга лекция пропагандазынын улам ыңай көдүрүшкүнүн негеп турар.

Идеология ажылының база бир чугуда кезээ болур лекция пропагандазын чаа орулгаларныг бедик дегинге чедир көдүреринин чугулазын партиянын XIX съездинин шийтирлеринде онзалап айткан.

Лекция пропагандазынын кол орулгалары болза, бистин кадрлары-высты, бүгү коммунистери марксизм-ленинизмниг теориязы-биле четсеглери, социалисттер Төрөн чурттуга кызыгаар чок бердинеринин өзүзүгү, совет курренини камгала-дын бүгү хемчеглер-биле быжыглаарынын дугайында сагыш салышкынынын болгаш политиктиг бедик сермичилдин өзүзүгү коммунистери база бүгү ажалчы чоннарны кижизидери болур болгаш эң ылангыя партиянын XIX съездинин шийтирлеринин, эш И. В. Сталинның «ССРЭ-де социализмниг экономиктиг проблемалары» деп генийлиг чогаалын ажалчы чоннарга калбаа-биле тайылбырлаары, совет эртемниг, техниканын чаа чедикшиктерин, ажалдыг чарыкчыларынын, стахановчуларнын муракчы дуржулгаларын непередири болур.

Лекция пропагандазын калбартып непередиригге чугула чирин политиктиг болгаш эртем билиглерин непередиригге Бүгү-эвилел нийтелинин чер-черде салбырлары база ооң чингине болгаш чарыкчы кижигүннери ээлеп турар.

Политиктиг болгаш эртем билиглерин непередиригге Бүгү-эвилел нийтелинин Тыва область салбыры бодунун тургустунуп келген кыска үезинин дургузунда организмиз талазы-биле дыка быжыккан болгаш хүрээлени өзүп калбарган. Ам үезде нийтелидин область салбырынын үчүдүндө 359 чингине, 365 чарыкчы кижигүннер санатынып турар болгаш II тематиктиг секциялар ажылдап турар. Нийтелиг кижигүннеринин лекциялар бижиринге болгаш номчурунга идепкейлиг чоруу бөдөн, лекцияларнын тематиказын элээн калбарган. Нийтелидин область салбырынын шугуму-биле ажалчы чоннар ортузунга яны-бүрү темаларлыг лекцияларны номчуру калбарган.

Бичалза-даа, нийтелидин область болгаш районнар салбырларынын ажал-чорудулгазында улуг четпестер бар. Чүл дээрге, нийтелидин чамдык районнар салбырлары сөөлүг үеде боттарынын ажалын шуут кошкаткан. Чижээ, нийтелидин Улуг-Хем районда салбыры ажылы дыка сулараткан. Ында лекция номчулганын кончуг өзвеш организмизастан турар, номчуп турар лекцияларнын идея-теориялыг денели куду. Нийтелидин кижигүн болурунче, лекция пропагандазын калбартырынга районнуң интеллигенция кадрларын четпес хаара тудуп турар болгаш ажалчы нийтиз-биле ала-чаягаарлаашкынче кирген.

Ол ышкаш байдал нийтелидин Өвүр, Сүт-Хөл, Биң-Хем районнарда салбырларында база бар. Блангыя нийтелидин Өвүр районда салбырынын үчүдүндө турар кижигүннер лекция номчулганын кончуг ховар киржип турар. Нийтелидин Өвүр районда салбырынын ажалчы нийтиз-биле сандарап барган, ажал планы чокка ала-чаягаарлаашкын-биле ажылдап турар. Нийтелидин область салбырындан чорудуп турар лекциялар эмге-сексе, сан-данзы чок чыдар. Нийтелидин ол районда

Оон ыңай нийтелидин область салбырынын баштаар чери тус-тус тематиктиг секцияларнын ажалын боттуп удуртуп тургаш лекцияларнын темаларын калбартып, идея-теоретиктиг денелин бедидер керек.

Июнун бирги декадазында
Областың тараа белеткел контро-разынын автобаза коллективни июнь айын баштайгы хүнеринден эгелээш-ле чүк сөөртүлгезинин темпин күштедирип эгелээн. Июнь айын сөөртүлгө планын күседиринче коллективтин бүгү күжүн мобилизастап, автомашиналарнын бүдү-

рүкчүлүүн улам бедиптишаан тургаш, коллектив июнь айын бирги декадазында тонноколметражты чедикшигнин күүсеткен.

Совет Эвилелинде

Армия ССР-ниң найсылалы чыл келген тудум-на улам чаагайжып сайырап турар. Чурукта: Ереван. Ленин аттыг шөлү Микоян аттыг кудумтун талазындан көргүсөви. Чуруу А. Невежинни.

Нийтинин мал ажылынга чем белеткел

Чурттуг районнары сизген ажаап алышкынынче удаа-дараалаштып кирип турар. Сизген шөлдеринче МТС-терниң болгаш совхозтарнын күчүлүг техниказы үнүп турар. Көдээ механизаторлар сизген кезилдезинин хуусаазын кызырары дээш, машиналарны бедик бүдүрүкчүлүгү-биле ажылгаары дээш чаржып турарлар. Астрахань областын дөлгөм шыктарында массалыг сизген кезилдези чоруп турар. 20 муң гектар шөлүгү сизгинин шагда-ла ажаап алган.

Сизген кезилдезинин хуусаазын кызырары дээш чарыш механизаторларнын ортузунда калбарган. «Привольный» совхозтуң трактористи Умешев сизген кезер үш машиналар кошкан «Универсал» трактор-биле хүнде 20 гектар черниң сизгинин кестирер нормалыг тургаш, 40 ганы кестирип турар. «Приозерный» совхозта боду-чоруур сизген кезер машиналарнын мишинистри Дубаненко, Факеев болгаш Буниң олар хүн онаалдазын ийи катап ажыр күүсөдүп турар.

Тарымал болгаш боду үнген сизгенер кезилдези Калининград об-

Колхоз бүдүрүлгезинде херэеженнер

Чаа-Хөл районнуң колхозтарынын партия организациялары херэеженнерниң колхоз бүдүрүлгезинге киржилгезин иденкейжидер талазы-биле элээн ажалдарны чорудуп турар. Колхозчу херэеженнер ортузунга лекция пропагандазын, солун номчулгаларын болгаш беседаларын калбартып чоруткан.

Эртин оларнын аттары бүгү колхозчуларга билдингир аларган.

Колхозчу амыдыралдын үүрмек хуу амыдыралдан артык күштүүн районнуң херэеженнери амыдырал кырынга бүзүрэн. Боттарынын колхозтарынын организмиз, ажал-агыйын быжыглаар дээш колхоз бүдүрүлгезинге оларнын киржилгезин иденкейжиз.

Сталин аттыг колхозтуң хойжузу эш Арапчор ам 507 баш хойларны эки кадарып турар болгаш 294 баш хойдан төрүтүнгөн 296 баш хураганнары чидирип чокка ажаап алган. Колхозтуң хову ажылынын шалыпчыларнын аразында эштер Суван, Шортан, Долзат оларнын аттары база киржип турар. «Победа» колхозта эш Айыраа 128 баш төрөөн өшкүден 139 анайларны алган.

Колхоз бүдүрүлгезинин яны-бүрү адырларында шалыпчыларнын хүрээлени өскөн. Ленин аттыг колхозтуң малчыны эш Хурагандык бо чылын төрөөн 30 инектерниң 30 бызааларын чидирип чокка камгалап алган. Ол-ла колхозта эш Анэй-оол төрөөн 112 баш өшкүлерин 112 баш анайларын, эш Каваа 163 хойдан 167 хураганнары алганнар. Хову бригадазында хүн-бүрү ажал нормазын 150—200 хуу чедир күүсөдүп турар Долума, Долчун болгаш Баа-

Келир өөредилге чылынга школа-ларнын оттулар ыяш белеткелинге херэеженнер багай эвес киришкен. Сталин аттыг болгаш «Победа» колхозтарнын 800 кубомер ажал оттулар ыяжын херэеженнер белеткээн. Часкы хову ажылынга Сталин аттыг болгаш Молотов аттыг, «Победа» колхозтарнын херэеженнери эң иденкейлиг ажалдааннар. Молотов аттыг болгаш «Победа» колхозтарда урулгар аялынын тургусканы ие-херэеженнерниң колхоз бүдүрүлгезинге киржилгезин улгатырган.

ДООЗУННУГ БУГАЗЫНДА

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Элбекшидиг дүжүт өстүрүп алыры дээш күш-ажыл Эрзин районнуң колхозтарында улам калбарып турар. Тараажыларнын часкы хову ажылында үндүргөн дери халаас болбаан, колхоз шөлдеринде магаданчыг үнүштер чалгып эгелээн.

ган. Районнуң колхозтарында Доозунуг бугазынын суунда дөрт кезек шупту 170 ажыг кижиге ажалдап кирген.

Колхозчу ишчилеринин амгы кол кужу июнь 10-дан эгелээш тараанын чайгы сугарылдагыч улган-

Баштайгы хүн «Сталинчы орук» колхозтуң сугарыкчылары 15 ганы, «Коммунизмге оруктуң»—28 ганы, «Кызыл сылдыстың»—14 ганы, «Чаа оруктуң»—15 ганы тус-бүрү сугарганнар.

Саманны бүдүрүп турар

Барын-Хемчик районнуң Шекпээр сумуда «Кызыл тараачын» колхозтуң херэеженнери колхоз бүдүрүлгезинин яны-бүрү ажалдарында идепкейлиг киржип турар. Оон иштинде 20 херэеженнер колхозта херэеженнер организмизин коммунист эш Хорлуунуң удуртулгасы-биле чокку каш хүннерин иштинде 10 муң ажал саманны кылып бүдүр-генер.

Саман хептеп кылырыннын нормазын эштер Семит, Селикпаа, Бүрүнмаа олар үргүлчү ажыр күүсөдүп турар. 6 херэеженнер июнь 1-ден эгелеп саман-биле бир чурттапга бажынын тудуп эгелээш болгаш ам ханазын доозар чедер бергенер. Колхозта тууыбу сарайынын тудуу доостурга херэеженнер тууыбу кылырынга кирер.

МАЛДЫҢ ЧАШ ТӨЛҮН БҮРҮН КАМГАЛАП АП ТУРАП

Улуг-Хем районнуң «Партиянын XIX съездин» колхозтуң малчынары мал ажылын хөгжүдүреринин үнденин чаш төлү болур деп чүвени билгеш, малды бо чылгы чаш төлүн бүрүн камгалап ап турарлар. Хойжулар Бойбу 260 хойдан 262

хураганны, Чалбек-оол 254 өшкүден 256 анайны, Дадар-оол 109 хойдан 113 хураганны, Савый 132 хойдан 143 хураганны, Мунаук 57 өшкүден 60 анайын бүрүн камгалап алган. Бо малчынар ам чайлаглаашкынче үнгенер.

Бистиң областың кожоларында

БУРЯТ-МООЛ АССР

Кадык камгалалын хөгжүлдери
УЛАН-УДЭ. Бурят-Моол АССР-ниң эмчилеринин съездинде республикада кадык камгалалын хөгжүлдери тодаргай илерээн.

Бурят-Моол АССР-ниң тургустунганындан бээр—1923 чылдан бээр эмнелгелерин саны 12 катап, амбулаториялар, фельдшер болгаш акушерка черлери 29 катап өскөн. Ол үениң дургузунда эмчилеринин саны 30 катап, ортумак эртемниг эмчи ажалдакчыларнын саны 60 катап көвүдээн.

Республиканың эмнелге албан черлеринде ам үш муң ажал дээди болгаш ортумак эртемниг специализастап ажалдап турар. Тус черинин чонундан эмчилерин болгаш ортумак эртемниг медицина ажалдакчылары белеткээр талазы-биле улуг ажал моруунган.

демир кестирер болгаш ыяш чоңдур станоктары база өске-даа дери-лерге-херекселдерин хөйү-биле алган.

Красноярск край
Хөй-ниитиниң киржилгези-биле
КРАСНОЯРСК. Больше-Муртинский райкүөсүм суурну чаагайжыдарынын планын чогаалдып кылган. Ол планын албан черлеринин болгаш организацияларнын удурткучлары-биле катышкан депутаттарнын чөвүлел хуралына чугаалашкан. Депутаттар планда кирген хемчеглерини сонгукчуларга таныштырган. Большая Мурта суурнуң чурттакчылары район төптерин чаагайжыдар дээш социалисттик чарышты кал-

АЛТАЙ КРАЙ

Чурт үлетпүүнүң барааннары көвүдөп турар
БАРНАУЛ. Алтай крайның чурт үлетпүүнүң бүдүрүлгелери массалыг херектел барааннарын кылып үндүрерин көвүдөдүп турар дугайын «Алтайская правда» солун бижип турар.

ИРКУТСК ОБЛАСТЫ

Культура бажынары болгаш клубтар
ИРКУТСК. Чөөн-Сибирякның шахтерларынын хоорайы—Черемховода культура бажыны ажалдап кирген. Ында көрүкчүлерин дөлгөм залын, библиотеказын, номчулга, лекция болгаш спорт залдарын, бөлгүмнер ажалдаар өрээлдерин, радио бедидирин дериң кылгылаан.

Крайнын төвү—Барнаулда «Металлоширотреб» деп завод болгаш дензи септээр завод алюминий саваларнын болгаш ажал-агый барааннарын чаа-чаа хевирлерин кылып үндүрүп турар апарган. Барнаулдун бир заводунда кылайтыр кылган демир оруннарны кылып үндүрерин белеткел ажылын чорудуп турар, Бийскиниң болгаш Горно-Алтайскиниң мебель фабрикалары бичи урулгарга херектиг бажы херекселдерин кылып үндүрүп эгелээн. Барнаулда болгаш Славгородта амыдырал хандырылганын херектелээр чүдүлөр кылдыр комбинатты тудуп турар.

КЕМЕРОВО ОБЛАСТЫ

Хууда чуртталга бажынарынын тудуушкуну
КЕМЕРОВО. Кемеровонун коксохимия заводунун техниктиг контроль килдининин мастери Григорий Николаевич Маркин бодунун чаа бажынынче көжүп кирген. Маркин ол бажынын бодунун ажаалга касса-зынга шыгап чыгган хөрөнгези-биле болгаш күрүнден алган чээли-биле тудуп алган.

КРАСНОЯРСК КРАЙ

Хөй-ниитиниң киржилгези-биле
КРАСНОЯРСК. Больше-Муртинский райкүөсүм суурну чаагайжыдарынын планын чогаалдып кылган. Ол планын албан черлеринин болгаш организацияларнын удурткучлары-биле катышкан депутаттарнын чөвүлел хуралына чугаалашкан. Депутаттар планда кирген хемчеглерини сонгукчуларга таныштырган. Большая Мурта суурнуң чурттакчылары район төптерин чаагайжыдар дээш социалисттик чарышты кал-

Крайнын төвү—Барнаулда «Металлоширотреб» деп завод болгаш дензи септээр завод алюминий саваларнын болгаш ажал-агый барааннарын чаа-чаа хевирлерин кылып үндүрүп турар апарган. Барнаулдун бир заводунда кылайтыр кылган демир оруннарны кылып үндүрерин белеткел ажылын чорудуп турар, Бийскиниң болгаш Горно-Алтайскиниң мебель фабрикалары бичи урулгарга херектиг бажы херекселдерин кылып үндүрүп эгелээн. Барнаулда болгаш Славгородта амыдырал хандырылганын херектелээр чүдүлөр кылдыр комбинатты тудуп турар.

Черемховонун культура бажыны болза, Иркутск областа сөөлүг үеде тургустунган культуранын улуг одагаларынын бирээзи болур. Район төвү Алзаймада кинотеатр туттунган, ону «Сибиряк» деп адаан. Баяндаевская МТС-те болгаш Алексеевск суурда клубтар ажытылган.

ГОРНО-АЛТАЙСК АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЫ

Областың төвүнүн чагайжыдылганы
ГОРНО-АЛТАЙСК. Горно-Алтайск автономнуг областың төвү—Горно-Алтайскиниң ажалчы чоннары боттарынын хоорайына хөй ыяштар тарып олуртурунга болгаш парк тургузар черге ыяштар тарырынга хоорайнын чүс-чүс чурттакчылары иденкейлиг киржип турар.

Хоорайнын чаагайжыдырынга бо чылын каш миллион рубльди дөзө-вилээш. Чуртталга бажынарын, медицина школанын өөредилге бажынын, башкы бажынын тудуп турар. Библиотеканың болгаш ортумак школаның бажынарынын тудуушкуну удавас эгелээр.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

ПРОПАГАНДИСТЕР-БИЛЕ АЖЫЛ

СЭКП Чөөн-Хемчик району 1952—1953 өөрөдиге чылын дургузунда партия чырыдышыкынын системасына башкылап турган пропаганда кадрлар-биле ажылды элээн экижиткен. 1952—1953 өөрөдиге чылында районун партия чырыдышыкынын системасына партия, советтик 42 активчилери пропаганда иштерде ажалдап турган.

Өөрөдиге чылын дургузунда пропаганда иштерин политиктиг билдин, методтук мергежилдин бедидерин семинарларын СЭКП райкомунун чанынга 6 катап эрттирген. Ол семинарга программада айтылган темаларны канчаар өөрөдиринин болгаш башкыларын мергежилдин дугайында айтырларын өөрөдир эрттир турган. Оон түнелде дык хөй пропаганда иштер өөрөдиге программазын боттарынын башкылап турганы политшколаларга, бөлгүмнерге чогуур хуусаазында өөрөдир доозарын чедип алган. Тодаргай барымдаазы болза, «Кызыл тараачын» колхозта партия төөгүзү өөрөдир кол хевирин бөлгүмүнүн пропаганда иш Биче-оол, «Коммунизмче орук» колхозта партия төөгүзү өөрөдир кол хевирин бөлгүмүнүн пропаганда иш Базыр-оол, Баян-Талада партия төөгүзү өөрөдир кол хевирин бөлгүмүнүн пропаганда иш

эш Каячыр-оол олар программа эзугаар өөрөдир материалдарын доктаатынган хуусаанын иштерде бедик идея-теориялык деңгелге өөрөдир дооскан.

Оон-биле чергелештир, СЭКП райкомунун пропаганда кадрлар-биле ажылында улуг четпестер бар. Чүл дээрге, район төвүнге эрттир турган пропаганда семинарларынга келсе чогуур пропаганда иштерин долузу-биле хаара тудуп шыдаваан. Чадаана хоорайда пропаганда иш Которова, «Искра» колхозта партия пропаганда иш Сюттүг-оол олар пропаганда иш хуулалганын багыт күүседип келген.

Партия райкомунун пропаганда иштер-биле ажылында бир четпес чүл болза, пропаганда иштерин дуржулга солгур чөвүлел хуралдарын эвээр организастап, оларнын кичээлдерин өлөржүп, башкылаашкында четпестерин илередип, эдеринге дузалажыр хемчеглерин четпес ап келгени болур.

Районун партия чырыдышыкынын системасында башкылап ажалдап турган пропаганда иштер түнел кичээлдерин организастыг, бедик идея-теориялык деңгелге эрттирилген, ам пропаганда иштер чыгы семинарларга өөрөдиринге белеткенип турар.

A. АРЖАЛАЙ.

Түңнел кичээлдер

1952—1953 өөрөдиге чылын дургузунда Чаа-Хөл районун партия организастыг коммунисттерин болгаш партия кижигүн эвес активчилерин медресдик чоруун бедидер, марксизм-ленинизмн үндөдиринин оларнын шингездип алырынга дузалаар талазы-биле ажылды элээн экижиткен. Районун партия чырыдышыкынын четкизи эрткен өөрөдиге чылында турганында бо чылын калбарган болгаш аңаа 421 кижиг өөрөдир эрткен. Марксизм-ленинизмн теориязын 43 кижиг бот-өөрөдиге-биле өөрөдир турар.

Партиянын Төп Комитединин шинтирнин эзугаар СЭКП райкомунун партия чырыдышыкынын политшколаларынга, бөлгүмнеринге болгаш районун кеежээки партия-колхоз сөөлүгү түңнел кичээлдерин чогуур үезинде организастап эрттирген.

Районун партия чырыдышыкынын четкизинде болуп эрткен түнел кичээлдерге бугу дынчакчыларын 98 хуузун киришкен. Партиянын XIX съездизинин материалдарын барык-ла бугу бөлгүмнер болгаш по-

литшколалар өөрөдир дооскан. Район төвүнде кеежээки партия-колхоз (пропаганда иштер Кузуну, Удуур-оол), Кара-Сугда партия төөгүзү өөрөдир бөлгүм (пропаганда иш Токарев), райоо коллективинде политшкола (пропаганда иш Драко), Ленин аттыг колхозта политшкола (пропаганда иш Өлзей) бо өөрөдиге чылында эи эки ажалдааннар.

Политиктиг бот-өөрөдиге эштер Падров, Маншин, Сыч, Никитин, Болотов, Сеняшкин, А. Сундуй, Базыр болгаш Афонин олар бо өөрөдиге чылында эи өөрөдир, бот-өөрөдиге планын эзугаар И. В. Сталинн «СССР-де социализмн экономикалык проблемалары» деп теинийл чогаалын олар конспектилеп ап, ханызы-биле өөрөдир турарлар.

Оон ынай өөрөдиге чылын сөөлүгү түңнел кичээлдер болза, партия чырыдышыкынын удуртулганында чамдык четпестер ам-даа уламчылап турар дээрзин көргүскөн.

M. ОНДАР-ООЛ.

Өвүр районун эи ырак сумузу болур Саглынын «Кызыл тул» колхозта эмнегел салбырын ажылдакчылары чоңуң кядын камгалаар талазы-биле эки ажалдап турарлар. Арааннарда эмнегел дузаламчызын көргүзери-биле дүне, хүндүс-даа дивейн чалалгаа чоруп турарлар. Эмнегел салбырын эргелекчизи Валентина Насонова болгаш акушерка Регина Исаева совет эмнегеленин ажык-дузанын дугайында тайылбыр ажылын чоңуң ортузунга үргүлчү чорудуп, хөй-нитинин ажылынга идепкейлик кирип турарлар.

Чурукта: В. Насонова болгаш Р. Исаева эмнегел талазы-биле билдин бедидип, кады кичээлдеп олурары.

Колхоз бүдүрүлгезинге херэеженнерниг киржилгезин идепкейжидер

Улуг-Хем районун Сталин аттыг колхозта херэеженнер чөвүлели бодунун ажылын сөөлүгү үеде элээн экижиткен. Херэеженнер чөвүлелин болгаш херэеженнерин ниити хуралдарын доктаамал чыгыларын, аңаа колхозчу амыдыралдын чугула айтырларын чугаалажып турар.

Херэеженнер чөвүлелин даргазы эш О. Часкалбаа колхозтун ажыл-агый, культура тургузушкунунун херэежени херэеженнерниг киржилгезин улам идепкейжидеринин хемчеглерин чорудуп, оларнын ортузунга агитация-массалыг ажылдарын партия организастыгын дузаламчызы-биле күштедирип чоруткан.

Чыл эгезинден бээр херэеженнер ортузунга 26 удаа беседаларын чоруткан болгаш солун номчулгаларын 31 кезек черге организастаан. Агитаторлар Серенмаа, Баир, Кечил-оол, Часкалбаа олар эи эки ажалдап келгеннер.

Херэеженнерниг колхоз бүдүрүлгезинге киржилгезин идепкейжизин болза, оларнын ортузунга кижизидиле ажылдарын экижизинин көскү херечизи болур. Нитинин мал ажылында херэеженнерден 26 кижиг бар, ылангыя эштер Сессен, Седиваа, С. Чолдак, Борбак-кара, Сендиш болгаш Караш олар колхозтун муракчы малчылары болу бергеннер. Хову ажылынын мур-

накчылары Тараапай, Сенден, Оржумаа, Анчима болгаш өскелеринда аттары бугу колохчуларга билдинтир апарган.

Коммунист эш Чамаашка баштаган хөй дүгү кыргыр бригада эки ажалдап турар. Бригада ам 3000 баш хойун дүгүн кырган. Ында эштер Сендишмаа, Долчут, Шуруш-оол, Билдикпаа, Шанмак олар хүнбүрү ажыл нормазын 150—200 хуу күүседип турарлар.

Кызыл-Дашта эш Серенмаанын удуртканы бижик өөрөдигезинин бөлгүмү эки ажалдап турар. Хөй-нитинин болгаш боттарынын хүлээлелиг ажылдарынга үлгерип чорун көргүзүп турарлар хөй. Ылангыя район Советинин депутаты Биче-оол, көдөз Советтик секретары Кеңил-оол, кижиг эмнегезинин саниитарказы Силинмаа, почтачы Варя, сүт-баран фермазынын эргелекчизи Серенмаа олар идепкейлик болгаш интишативтиг ажалдап турарлар. Колхозчу херэеженнер чаа амыдыралга улам мергежил турарлар. Калб бижырып билдир кижилер хөй апарган, бажынарда чуртталга улам-на культуружуп, арыг-шевер экижээн.

M. КОДУРАК.

Колхозчу малчыннарда

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

Чөөн-Хемчик районун Чыргакада «Коммунизмче орук» көдөз ажыл-агый артелинин малчыннарын нитинин хөй малынын баш санын улам естүрер дээш кызымаккай ажалдап турар.

Малчыннарнын иштинде эш Дагба-Доржу ам колхозтун хөй мал ажылында 5 чыл ажыр ажалдап турар. Ол баштайгы үеде 150 хойларын хүлээп алган болза, олар ам 1200 баш чедир өскөн. Кадарчынын коданында 216 хөй төрөөн, оон 220 хураганы менди ажаап алган.

Ол ышкаш хоочун кадарчы 67 харлыг эш Дамбаажык ирей боду назылап кыраанынга-даа торулбайн, хөй кадарар ажылга 7 чыл ажыр ажалдап турар. Оон хайгааралында төрөөн 240 хойдан 250 хураганы менди камгалап алган.

Дуржулгадыг кадарчылар боттарынын хүлээлгезинде малын кышкы, чайгы үелерге таарыштыр 5-6 удаа эки өттүг черлерге одарладып, суудын үзүктөл чок хандырып турарлар. Олар ам хөй, өшкүзүңүң чайлаашкынын серини болгаш элбек өттүгү Чыраалыг-Адыр деп тайгада эгезээнер.

Ол колхозта колхозчу малчын, комсомолчу эш Ондар Чудур нитинин малынын баш санын өстүрер, оон чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле дуржулгазы хүн бүрүделе улгадып турар.

Ам эш Чудурнуң хайгааралында 234 баш хөй бар, оон иштинден чаа төрүтүнгөн 126 хураганы бүрүн камгалап алган доруктуруп турар. Хөй оолдаашкыны ам-даа үргүлчүлөп турар.

Аныяк кадарчы эш Чудур бодунда хамаарылгалыг хөй малын чайгы үеде семиртип алыр дээш серини өттүгү черлерде чайлаашкынын эгезээн.

Шеми сумуда «Большевик» көдөз ажыл-агый артелинин хөй мал фермазында сурагылг кадарчы эш Базыр-оол нитинин малын өстүреринге, чайгы семиртилгезинге болгаш оон чаш төлүн менди камгалап алыр дээш улуг кичээнгеи салып турар.

Кышкы, чайгы одарлаашкынын эки чорудуп турарында оон хоо семис болгаш сүткүр болуп турар. Эш Базыр-оол төрөөн 151 хойдан 160 хураганы менди камгалап алган. Төрөөн хойларнын хураганынын 40 хуузу каракуль уксаалыг болуп турар. Чайгы одарлаашкынын чедишкенин чорударынга сурагылг кадарчы кызымаккай ажалдап турар.

Хөндөргейде «Красный пахарь» көдөз ажыл-агый артелинде нити

малдын чайлаашкыны баш бурунгаар планнатанган. Оон-биле кады тус-тус кадарчыларга турар малды база таарыштыр үскүзүн.

Хөй болгаш өшкү малды 10 кезек чайлагга тургузар, оон иштинде эштер Кенен 700 хойну Мунгаш Эрик, Доржу 650 хойну Бестиг-Кара, Манан-оол 350 өшкүнү Чаш-тал болгаш оон-даа өске черлерге чайладыр. Ол ышкаш мыйыстыг бола малды эштер Садык, Чулдум, Дуктүг-оол оларнын баштайгы 9 кезек черге, чыгы малды эштер Датпа, Шожал, Домбуи болгаш оон-даа өскелерин баштады 5 кезек чайлагларга одарладырын план эзугаар чорудуп турар.

УЛУГ-ХЕМ

Улуг-Хем районун Хайракан сумузунда Мишури аттыг колхозтун чыгы мал фермазында чыгы эш Биче-оол ол ажылынга 5 чыл чедип турар.

Колхозта ат сурагылг чыгы эш Биче-оолдун каданында турар чыгы мал чыл-чылда-ла 40—50-ни-биле немежин, төрүүр бе бүрүзүден кулуну менди камгалап ап турар. Бо чылын төрөөн 41 беден ол 41 кулуну бүрүн алган.

Чыгы малды өстүрер талазы-биле эш Биче-оолдун кыш, чай чок кызымаккай ажылын үнелеп көргөш, колхоз баштаар чери чыл бүрүделе өртектиг чүүлдер-биле шанып турар.

ТАҢДЫ

Таңды районун Элегесте Буденный аттыг көдөз ажыл-агый артелинин хөй мал фермазында кадарчы эш Орманбэл элээн үр чылдарда колхозтун нитилештирген хөй малын эки кадарып турар.

Кадарчы эш Орманбэл эрткен чылын хүлээп алган 330 баш хоюн менди болгаш семис күштүг чыл ажырып алган. Төрөөн 300 хойдан 316 хураганын, 22 өшкүдөн 29 анайны бүрүн камгалап алган болгаш артан ам төрүүр хойларын эки ажаап турар.

БАЙ-ТАЙГА

Малдын өзери оон чаш төлүн менди алырында деп чүвени Бай-Тайга районун «Победа» көдөз ажыл-агый артелинин колхозчу малчынары медресдик билдир турар.

Мал ажылында үр чыл стажыг эш Канданын мергежилдик ажыл дуржулгазы чүгле бодунун колхозунда эвес, бугу райоода сурагылг апарган. Бо чылын төрөөн 170 хоюнун 172 хураганынын бүрүн доруктуруп алган. Хоюнун чылда 2 катап оолдаарын чедип алырын эш Кандан хүлээп турар.

Ажылынга ак-сеткилдиг шак ындагы малчыннар колхозта хөй Ылангыя эш Байыр-оол 63 инээден 63 бызааларын, эш Дамдыч чап 142 хоюндан 143 хураганынын бүрүн доруктуруп алган.

Хана солуннарнын ажылын бедик деңгелге тургузар

Хана солуннар болза, хөй нуруу-зуңда-ла ажал-агый, бүдүрүлге, албан черлеринин, колхозтарнын, совхозтарнын болгаш МТС-терин партия, комсомол, профсоюзлар организастыгларынын катышкан органы болуп тургулаар. Шак ындагы дык хөй хана солуннар ай санында доктаамал үнүп, партия организастыгларынын масса-биле харылзаанын күчүлүг чепсээ болуп турар. Ол солуннар партиянын политиканын массага тайылбырлап, ажылда четпестерин хүн-бүрү илередип, ол четпестерин узуткаарынын, ажылга хокудап каап турарларын муракчыларнын деңгелине чедиринин ролон ойнавышаан, ажыл-агыйжы, политиктиг нити сурулгаларын чайгылыш чок күүседирине масаларын сырый мобилдизаатар талазы-биле партия болгаш хөй-нитиге организастыгларынын кол даңгыр күжү болуп турар.

Партия организастыгларынын өт-чөт-соңгулгалыг хуралдары эрткенден бээр чамдык черлерде хана солуннар, оларнын редколлегиялары боттарынын ажылын экижиткен. Хана солуннарнын идеялык деңгелне улам бедил, хүн бүрүнүң чугула айтырларын ээлчеглиг дугаарларга доктаамал чырыдып турар апарган.

Бай-Хаак МТС-тиг партия, комсомол болгаш профсоюзлар организастыгларынын органы «Культура дээш» деп хана солун маңаа чижек болур. Ол хана солун эрткен күскү дүжүт ажаап алышыкынын үезинде бир мурунку чүүлүнге: «Дүжүттү чогуур өйүңде, чидирин чокка ажаап алары, тараа белеткеленин күрүне планын күүседире—социализм күрүнесин күжүн улам быгылап, бистин чуртун ажалчы чоңыраанын материалдыг хандырылганын бедидип турары ол болур» деп бижээш, «Тараа ажаап алышыкынын чидиринер-биле демисел-че!» деп механизаторларын сорул

книр кыйгырган. Солун болза, ажаап алышыкынын үезинде көзүңгел баштайгы четпестерин шүгүмчүлөл болгаш бот-шүгүмчүлөл-биле илереди, партия организастыгын четпестерин узуткаар талазы-биле ажилыга дузалаан.

Ол хана солун бодунун номерлерин СЭКП-нин XIX съездизинин материалдарын, ылангыя ССРЭ-нин хөгжүлдизинин бешки беш чыл планынын талазы-биле кол сурулгаларын механизаторлардын ортузунга эки тайылбырлаан. Хана солунун редколлегиязы шүгүмчүлөлдерин улам чидиглендирип, «Крокодил» деп журналдын үлгери-биле чуркутуп шүгүмчүлөлдерин таарымчалыг ажылап турар.

Сүт-Хөл районун Бора-Тайга чеди чыл школанын партия, комсомол болгаш профсоюзлар организастыгларынын органы «Башкы» деп хана солунун редколлегиязы үлгерилг ажалдап турар. Ээлчеглиг дугаарларын чогуур өй-шаанда үндүрүп, школанын болгаш тус-тус башкыларын ажылында чедишкенин чырыдып, школанын кижизидиле ажылында четпестерин улаа-дараа илередип, үңгөн шүгүмчүлөлдер материалдарын партия, комсомол, профсоюзлар хуралдарында доктаамал чугаалажып келген. Ук хана солун болза, школанын пионер организастыгын болгаш интернат ажылында улуг четпестерин бар болуп турарын шүгүмчүлөз. Ол шүгүмчүлөлдерин ажалдап сөөлүгү үеде экижээн. Школанын дирекциязы болгаш өөрөдиге эргелели четпестерин узуткаар талазы-биле боттук хемчеглерин ап, хана солунга үңгөн шүгүмчүлөлдер дугайында кандыг хемчег алганын ээлчеглиг дугаар бүрүзүңе дынадып турар.

Хана солуннар редколлегияларынын ажылын план эзугаар чорудары чугула. Колхозтун удурткучу ажалдакчыларынын, тускай эртемчилер-

нин болгаш интеллигенттеринин, муракчы колхозчуларын база өске-даа бижикчилерин бижээни эки шынарлыг мурунку чүүлдерин, чагаларын, социализм чырыштын муракчыларынын дуржулга бижээни чагаларын, бүдүрүлгенин чаа чедишкенин дугайында медреселерин ээлчеглиг дугаар бүрүзүңе план эзугаар чырыдар херек.

Таңды районун Сталин аттыг колхозта «Дүжүт дээш» деп хана солунун редколлегиязы ай санында планын ажалдап турар. Ээлчеглиг дугаар бүрүзүңе үнер бугу материалдарын редколлегиянын кеежигүнери коллективтик сүме-биле шинтирлеп ап тургаш, ук хана солунун идеялык шынарын бедиткен болгаш техниктиг каасталганын экижиткен. Колхоз бүдүрүлгезинге социализм хүлээлгелеринин күүселдизи дээш демиселге хана солун улуг ролду ойнап келген.

Барыш-Хемчик районун «Комсомол 30 чыл ою», «Большевик», Ворошилов аттыг колхозтарын партия эге организастыглары (секретарылары эштер Омуур, Тондуп-оол, Козай-оол) хана солуннар ажылын эки удуртуп, редколлегияларын ажылынын дугайын коммунисттерин нити хуралында доктаамал чугаалажып, солунун идеялык деңгелне бедидерине улуг кичээлгенин салып келген. Ол хана солуннарда үңгөн материалдар номчукчуларга сонурганчы болуп турар.

Колхозтарнын хову болгаш тудук бригадаларында, мал фермаларында, МТС-теринин трактор бригадаларында хөй-хөй агитхуудустар, билеттенинер үнүп турар. Оларнын ажылы эи-не оперативтиг болгаш чонга эи-не чок. Эрткен күзүн Эрзин районун «Коммунизмче орук» колхозтун Тоозунуга турган хоуу бригаданын хол кадылары-биле тараа кезип турган эи Шоойлун хүнде ажыл нормазын үргүлчү 230—240

хуу күүседип турган, оон ажылынын дуржулгазын агитхуудустун арынарныг үргүлчү бижип турган. Хову бригаданын күш-ажылдын бүдүрүлгүлүн болгаш организастыгын улам бедидеринге ол улуг ролдуг болган.

Ол ышкаш ол-ла районун «Кызыл сыйдыс» колхозтун хову бригаданын агитхуудус күскү хову ажылынын үезинде 25 удаа үңгөн, ажылда четпестерин илередип, муракчы дуржулгагарын хүн-бүрү илеретип турган. Оон түнелде оон колхоз хову ажылынын темпизин дүргөдөткөн, тараа дузалгалынын күрүне планын райоода бир дугаар күөскеткен. Шак ындагы эки ажалдап хана солуннар, агитхуудустар, дык хөй.

Ынчалза-даа, хана солуннар, агитхуудустар ажылын чамдык партия организастыгы эки удуртпайн турар фактылар бар. Барыш-Хемчик районда «Совет Тыянын беш чыл ою», «Кызыл тараачын», Тес-Хемде Калинин аттыг болгаш Ленин аттыг колхозтарда хана солуннар доктаамал үнөй турар, идеялык деңгел кууду, хөй чыстырылгалыг болуп келген. Ол колхозтарнын хана солуннарнын арынарныг муракчы дуржулгагарын ипередирин барык-ла утуп турган. Эге организастыглар секретарылары хана солуннарнын сөөлүгү дугаарларын бижис, редколлегия кеежигүнери боттарынын хүлээлгелиг ажалдарын база билбес. Самагалдай суурда партия эге организастыгнын өт-чөт-соңгулгалыг хуралы болгандан бээр хана солун чангыс-даа катап үнмээ. Сүт-Хөл районунда хана солун бо чылдын эгезинден бээр үнмээ.

Хана солуннарнын редколлегияларынын ажылында бир кол четпес болза, бижикчилер-биле багай ажылында, көдөз бижикчилерин багай дедик, оларнын хана солун ажылына киржилгезин идепкейжидерин турарында.

1924 чылда партиянын XIII съездизинге эш И. В. Сталин хана солуннарнын улуг жүрү-дузанын дугайында чугаалааны: «Хана со-

луннар хөгжүп турар, ынчалза-даа, четпес...сорулга хана солуннарнын корреспонденттерин деткир болгаш херекти бурунгаар шимчедиринде...» Улуг баштайгынын ол ий-тышыкынын хана солуннар редколлегиялары боттарынын ажылынга удурутулга болдуруп ажалдаар учурул.

Партиянын чамдык организастыгы, чамдык хана солуннарнын редколлегиялары бижикчилер «чөк» болуп турарында солун үнөй турар дээр чертеги санап турарлар. Ынчангаш, чүгле редколлегиянын ажылы-биле азы ийи-чангыс кижилерниг чагаалары-биле кызыгаарлатынган, уаун болгаш сонурганчы эвес, эвээш материалдар-биле хана солуннарнын үндүрүн, «материал чок» деп чылдак тытарын оорайдажып турарлар.

Чижээ, Сүт-Хөл районун харылзаа конторазында партия эге организастыгынын хана солунунун бириг дугаары март 8-те үңгөн. Ону чүгле районун харылзаа конторазынын даргазы эш Глуховтун чүүлү-биле үндүргөн. Районун көдөз ажыл-агый кидизинде партия эге организастыгын секретары эш Идам-Сюрюн хана солунун февраль 22-де—сонгулда хүнүн таварыштыр үндүрер дээш, оон мурунку үжүүлүн боду бижип алган, а өске бижикчилеринин материалдарын белеткөөнүндөн ол ээлчеглиг дугаар чогуур үезинде үнөй барган. Шак ындагы чижектер Туран хоорайнын чеди чыл школанында башкылар коллективинин хана солуну (редактору эш Пятлова) хамаарып, Ол хана солунун бижикчилерин эвээш материалдарын чүгле редколлегия кеежигүнери боттары бижип, солунун үнер үезин эрттир азы кандыг бир байырлалдар хүнүңде үндүрүп турар.

Хана солуннарнын агитхуудустарын доктаамал үндүрер, оларнын идеялык деңгелне бедидер төлөздө, партия организастыгынын редколлегиялар-биле ажилды экижидер чугула. Оларнын семинарларын, чөвүлел хуралдарын доктаамал чорудар, көдөз интеллигенттеринин ха-

на солун ажылынга киржилгезин идепкейжидер херек. Хана солуннар редколлегиялары-биле ындагы ажалдаары районнар солуннарнын редакциялары доктаамал чорудуп турары чугула.

Чер-черде хана солуннарнын редколлегиялары районнар солуннарнын редакцияларында четчир дузаламчыны албайн турары четпес. Чөөн-Хемчик, Барыш-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем район солуннарнын арынарныг хана солуннарнын допчулаларын чангыс-даа парлаваан. Хана солуннарнын үндүреринин техниктиг болгаш организастыг айтырларын талазы-биле консультанттарын, редколлегияларга дузаламчы материалдарын ховар парлап келген.

Хана солуннар ажылын бедик деңгелге тургузарын айтыры, оларнын ажылынга боттук удурутулганы доктаамал болдулары партия райкомнарын болгаш эге организастыгларнын чугула хүлээлгезин болур. Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл, Тес-Хем, Эрзин болгаш Улуг-Хем СЭКП райкомнары партия эге организастыгынын өт-чөт-соңгулгалыг хуралдары эрткенден бээр боттарынын бюроларында хана солуннар ажылынын дугайында чангыс-даа айтыры чугаалажып көрбөзөнөр. Хана солуннарнын ажылын экижидер, редколлегияларын ажылын организастыг болдулар херек. Көдөз ажыл-агыйнын бугу культураларынын дүжүттүгүн бедидер дээш, малдын баш санын өстүрери-биле кады оон продуктулуг чорун бедидери дээш демиселге шиттирлп туржуп, күш-ажылдын организастыгын бедидеринге массаларын сорул кийрер учурул.

Шүгүмчүлөлди болгаш бот-шүгүмчүлөлди калбартып, ээлчеглиг дугаарларга үңгөн шүгүмчүлөлчү материалдарын түңнелдик болдуруп, четпестерин узуткаар талазы-биле чогуур өй-шаанда боттук хемчег алыры чугула.

M. БАВУУ,

СЭКП обкомунун пропаганда болгаш агитация кидизинин инструктору.

Чаа өөрөдиге чылынга белеткел

Школаларны чаа өөрөдиге чылынга белеткелдерини — күрүнө ужуру-дузалыг чугула керектин бирези. Бир эвес школаның ишти чылыг, арыг-сизиг болгаш эргежок чугула бүгү-ле чүүлдер-биле четче хандыртынган турар болза, оң мурнунга салдынар кол сорулга — чаш салтакчыларны коммунизмниң ёзу-зунга кижизидип, өөрөдириниң херээ чедишкенинги шийтирилгенин апар.

1953—1954 өөрөдиге чылынга белеткел Туран чеди чыл школазында (директору эш Мучаев) хынамчалы-биле чоруп турар. Белеткел кыжын, январь айдан бээр амга чедир үргүлчүлүп турар. Келир кыштын бүгү одалга сезонунга четчи болуп 800 кубометр оодаар ыяш ыпчаарда-ла белеткенин турган. Оңчаарда-ла белеткенин турган. Оңчаарда-ла белеткенин турган.

1953—1954 өөрөдиге чылынга белеткел Туран чеди чыл школазында (директору эш Мучаев) хынамчалы-биле чоруп турар. Белеткел кыжын, январь айдан бээр амга чедир үргүлчүлүп турар. Келир кыштын бүгү одалга сезонунга четчи болуп 800 кубометр оодаар ыяш ыпчаарда-ла белеткенин турган. Оңчаарда-ла белеткенин турган.

Совет Эвилелиниң Коммунист партиязының XIX съездинин бешки беш чыл планының талазы-биле директорлар бөлүмү чыгарган «Красный пахарь» колхоз (даргазы эш П. В. Астафьев) школага улуг дузаны чедир, транспорт болгаш өске-даа чүүлдер-биле эки хандырып келген. Төбөдөн школаның одаар ыяжын сөөрттүр талазы-биле колхозтун ийи машинасы өй-өйдө үнүп турар. Мынчаанга школа чаа өөрөдиге чылынга бүгү тала-биле июль 20-ниң бетинде шуут-ла белен болуп шыдаар.

Бичаарга чаа өөрөдиге чылынга башкылар база-ла хынамчалыг белеткенир ужурул. Ол школаның башкылары боттарының чыгы үдеги билиг, мергежил бедилгенини чугула ажылычча база-ла эгелеп кире берген. Билангыя С. В. Дятлова, Д. Ф. Иванова дээр ышкаш башкылар башкыларның мергежил бедилгенини чыгы курстарычча айтаныпкан, а С. М. Кара-хыс, В. Н. Түмен-оол болгаш өске-даа элэн чамдык башкылар башкы училышенин чыгы экзамен-лабораториялар сессиязынга барып өөренири-биле Кызылче хал чорупканар.

туттунган, кудукту кажалаан, школа чанында кудумчу кыдыын сай төп тротуурлар болгаш школа, интернаттын өске бүгү капитал база үрмеа септелгелери улам дүргөн темпи-биле уламчылап турар.

Совет Эвилелиниң Коммунист партиязының XIX съездинин төзүлүг шийтирилгенде, оларның үнденин болган эш И. В. Сталинның «СССР-де социализмниң экономиктиг проблемалары» деп генийлиг ажылында идеология ажылын улам күштелдирип, совет кижилерин коммунист кижизидилгенин херээ чедишкенинги шийтирилгенин, ылангыя оларга материалдыг болгаш культуралыг херектелдерин бүгү-ле байлактарын долдузу-биле хандырып онзалап айттыкан.

Партияның ол шийтирилери, баштынчының ол өөрөди бистин чуртун булун бүрүзүндө амдыгааштан эгелеп чедишкенинги-биле боттанып турар. Оң тодаргай чижээн Улуг-Хемнин эң ырак сумузу Хендерге-нин ажылыч чонунун амдырал денелинин шапкын өзүлдөзиден көрүп болур. Сумунун чонунун барык хөй кезин өгжүлдүгүн шын оруу—колхозчу чаагай амдыралче каш чыл бурунгаар шилчип киргеш, ажил-агыйны социализм ёзу-биле сайырадып турар.

Колхозчу тараачынар ам чырык, чыгы бажынарда культурулу-биле турттап эгелээш. Хендерге-нин сууру—Ак-Тал ам мырынай танытпымас болган: улуг болгаш чаагай бажынар чөргөштү чыскалып чорупкан социализм чаа суур апарган. Ында чеди чылдыг делгем, чаагай башкы, шөвөгүн көдээ клуб, радио беддир, эмнелге салбыры дээр ышкаш культураның өске-даа чугула черлери ажылдап турар.

Ол болза, Ак-Тал суурун чаа ээлери—колхозчуларның көдээ интеллигенцияны, аас-кежиктиг чаш салтакчыларны ажылдаар, өөренир, дыштынар, эмнелге, болбаазыраар черлери ол.

Чеди чыл школазы ортумак болгаш дээди эртемниг башкы кадрлар-биле долдур хандыртынган. Олар чаш салтакчыларны эртемнерин чедишкенинги-биле чедишкенинги үч-сөпкө, кижизидип шыдаар дээрин бо өөрөдиге чылынгы тунелдери тодаргай көргүскөн. Оларның өөреникчилеринин чартыгындан хөй өөрөдиге чылынгы үгдүгү эки болгаш тергиин эки демдектер-биле дооскан.

Кижилернин медресеи өзүп, культуразы бедээ тудум, олар хөй-хөй чаа чүүлдерин негээр апарып дараазында чижектерден база көстүр. Суур чурттакчыларның амдыралычча культураның бүгү-ле байлактары сөөлгү үдө улам-на ханызы-биле синигип кирген. Мырынай чочока чедир-ле Хендерге-нин чону район төвү—Шагаан-Арыг-биле ха-

Шынын* МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

«Көдээ библиотеканың ажылын сегидер»

Бо чылдың февраль 19-га үнгөн № 33 «Шын» солунга парлатынган «Көдээ библиотеканың ажылын сегидер» деп эгелиг чүүлге Алдан-Маалды сумузунда библиотеканың багай ажылын шүтүмчүлөөш.

Ук чүүдү колхоз баштаар черин хуралына чугаалашкан, библиотеканың ажылын экижидер болгаш библиотеканы тускай бажында бо чылдың августун бетинде бүрүн хандырып шийтирилгенин деп районунуң культура-чырылдыктын ажылыны инспектору эш Цедрик «Шын» солунун редакциязынга дыкнаткан.

Сталинчы стипендиат Анатолий Калзаң

Оон бээр барык-ла беш чыл чедип турар. Өөрөдигенин эң баштайгы хүнүндө Анатолий Калзаң университетке хамык студентилерин мурнай, ийи шаг бурунгаар чедип келген. Орука чоруп олура ол, студент билидин карманындан каш катап уштуп кээп, магадап көрүп чорган. Оң-биле кады, онгу класты доосканын дугайында херечилелди база алган болган. Кандап бедир, университетке кирер эжи аксынга баарга, демги херечилел оңу, Анатолий Калзаңны, Ленинградтын А. А. Жданов аттыг Күрүнө университетинин студентизи ылап кылдыр шынызырдына немелде документ болуру чадаваз боор кылдыр, анаа сагындырган-на чороп ол...

—Мындыг эрте чүгү чедип келген ол? — деп, тон азыкчызы кырган кадай чиктизиниң айтыр-башаан, университетке эртенгенин мугур 8 шапта кийер улус болгай бис — дээр. Анатолий ону кириптерин каш удаа эрежиң дилгез. Бичалзажок дилелери чогувайы, манаар ужурга таварышкан.

Бичаарга университет чанында хем эрин дургаар селгүүстээр-дир деп, ол шийтирилгенин. Ол хүнүн эртенги шокар тумангыч турава-да, Неваның ындын талакы эрин элээн тода көстүр болган. Оң турганы эрикте ышкаш, ындын талакы эрикте сырый ногаан ыштар-биле дүй бүртөгөн чараш, бедик бажынар Анатолийни пат-ла кайгаткан. Билангыя улуг, бедик ордунун шилдиг куполу (борбак теги) туман кырында хүнге чайынып көстүп турган. Ол болза, Тавричскийниң орду-дур дээрзин Анатолий сөөлүндө, хоорай-биле таныжа бергеш билген. Оң элээн ындаыда канчаар-даа аажок улуг тук дээр хаяазында дөскөл чок киксип турган. Ол дээр, Смольный кырында күрүнө тугу болган. 1917 чылда Октябрь революциязының штабы турган бажын ол.

—Мындыг кайгамчык хоорайга өөренир ужурга таварышкан аас-кежиктинми аар!—деп, Анатолий иштиде амгырап бодангылаан. —Өөренир университетим бо-дур! Эжинде улуг шактыг, чөргөштү чыскаалыпкан хөй каът корпустарын ол амдылызында билбес, ыччалзажок бараанын көргөш-ле ханызы-биле ынакшый берген.

Бичап турууда, улус чүк-чүктөн төгүлгөн чинчи ышкаш шуужул-ла эгелээш. Анатолийге улам-на өөрүнчүгү апарган: минута санында улам-на калбарып эгелээн кижилериниң төмөс агыманче ол чаггаар-ла катыгып кирипкен. Ол дээр, ажилче далаш-биле шуужуп турган ажилчыннар, албан-хаакчыттар база Анатолийниң келир үдеги чарлыш чок өңүктөри — хөглүг студентилер-дир. Каткы шимээниң хамык оолдар, кыстар-биле кады ол, университеттин делгем болгаш чырык залынча далаш-биле кире берген.

Ам-на ол, беш чылдыг күненишкенин өөрөдигени эртсе чогуур университетиниң ишинде турган. Ону болгаш өске-даа чаа келген студентилерин эртемнериниң гигантызы эгелээш-биле хүдээп алган. Доцент Г. В. Ефимов Анатолийни элERTип алгаш, номчулга кылдыр, кичээлдерге белеткене чогуур залдарны бир кылдыр соңуурадып көргүскөн.

Кайгамчык улуг университет анык оолдун мурнунга оон төрөөн Саянының чурумалдыг чалымнары ышкыш, күзүңгүлөндир көстүп турган.

Оол-биле чарлып чоруунун мурнунда кафедра эргелекчизи анаа: —Өөренип кириптер бер. Студентилериниң комсомол ажылынга илсикейлиг киржирин база утпас эвеле—дээр.

—Бодаларымга, өөренип шыдаас ышкаш-тыр мен — деп, Анатолий арай бузурел чок харызыларга, доцент тургаш: — Ажырбас ийин,

шыдаар сен, сен ышкаштар мында хөй болдур ийин—деп, сеткилин чаап, оожургаткаш, чорупкан.

Университеттиң берзе чогуур бүгү-ле нарын билиглерин шүптүзүн шингээдир Анатолийге баштайгы шынал-ла берге ышкаш сагындырган. —Шынал-ла канчал шүптүзүн шингээдир шыдаар боор мен, А. С. Попов, И. П. Павлов, Ладигин ышкаш улуг кижилер манаа өөренип турган болгай, ол ышкаш угааныларын дээди В. И. Ленин күрүнө экзаменерин манаа өөрөмөй тургаш-ла, далаш-биле харыуга дужааган ышкыжыгай. А менде чүү боор, орус дылды безин кошкак билдир ышкаш чүгү?.. Мындыг бодалдарың сөөлүндө Анатолийниң чүрээ дөскөл чогу-биле соп эгелээш. Ол чүгүгү эгинде ындыг турган.

Удатпаанда-ла ону башкыларның эрдедилгиг сагыш човаашкыны дүй бүргөй берген. Анатолийге ынак өңүктөр база тытптып келген: Иркутск областан келген эвентги националдыг Петр Бурмакин, Камчатка областан келген коряк националдыг Александр Кайнин болгаш өскөлөр-даа.

Калзаң университетке келге-ле чыл безин четпейн чораш, тыва салбырын комсомол организациячазына соңуутурган. Анаа чедир-ле Анатолий бодунун күжүңгө бузурейин, өөрөдигеге арай сезинчиг турганы-биле, чамдыкта өөрү анаа: «Сен черле сезимейн көрөм, күжүрүм, сенде тергин эки өөренир арга, күш бар-дур, ыпчаар өөренип-даа келдиң ышкаштың». Комсомол ажылы сенге черле шактык болбас ийин. —деп чагаан турары дындалып тургулаан. Анатолийниң ындыг байдалы парторг Николай Дмитриевич Яшкин-биле дараазында беседаның сөөлүндө шуут чиктег:

—Сээң дузалакчыларың хөй-дур, Анатолий. Даалгадан бергиле, контракт. Хөй-нитти ажил чокка

ЫРАККЫ СУМУДА КУЛЬТУРАЛЫГ АМЫДЫРАЛ

Совет Эвилелиниң Коммунист партиязының XIX съездинин төзүлүг шийтирилгенде, оларның үнденин болган эш И. В. Сталинның «СССР-де социализмниң экономиктиг проблемалары» деп генийлиг ажылында идеология ажылын улам күштелдирип, совет кижилерин коммунист кижизидилгенин херээ чедишкенинги шийтирилгенин, ылангыя оларга материалдыг болгаш культуралыг херектелдерин бүгү-ле байлактарын долдузу-биле хандырып онзалап айттыкан.

Партияның ол шийтирилери, баштынчының ол өөрөди бистин чуртун булун бүрүзүндө амдыгааштан эгелеп чедишкенинги-биле боттанып турар. Оң тодаргай чижээн Улуг-Хемнин эң ырак сумузу Хендерге-нин ажылыч чонунун амдырал денелинин шапкын өзүлдөзиден көрүп болур. Сумунун чонунун барык хөй кезин өгжүлдүгүн шын оруу—колхозчу чаагай амдыралче каш чыл бурунгаар шилчип киргеш, ажил-агыйны социализм ёзу-биле сайырадып турар.

Колхозчу тараачынар ам чырык, чыгы бажынарда культурулу-биле турттап эгелээш. Хендерге-нин сууру—Ак-Тал ам мырынай танытпымас болган: улуг болгаш чаагай бажынар чөргөштү чыскалып чорупкан социализм чаа суур апарган. Ында чеди чылдыг делгем, чаагай башкы, шөвөгүн көдээ клуб, радио беддир, эмнелге салбыры дээр ышкаш культураның өске-даа чугула черлери ажылдап турар.

Ол болза, Ак-Тал суурун чаа ээлери—колхозчуларның көдээ интеллигенцияны, аас-кежиктиг чаш салтакчыларны ажылдаар, өөренир, дыштынар, эмнелге, болбаазыраар черлери ол.

Чеди чыл школазы ортумак болгаш дээди эртемниг башкы кадрлар-биле долдур хандыртынган. Олар чаш салтакчыларны эртемнерин чедишкенинги-биле чедишкенинги үч-сөпкө, кижизидип шыдаар дээрин бо өөрөдиге чылынгы тунелдери тодаргай көргүскөн. Оларның өөреникчилеринин чартыгындан хөй өөрөдиге чылынгы үгдүгү эки болгаш тергиин эки демдектер-биле дооскан.

Кижилернин медресеи өзүп, культуразы бедээ тудум, олар хөй-хөй чаа чүүлдерин негээр апарып дараазында чижектерден база көстүр. Суур чурттакчыларның амдыралычча культураның бүгү-ле байлактары сөөлгү үдө улам-на ханызы-биле синигип кирген. Мырынай чочока чедир-ле Хендерге-нин чону район төвү—Шагаан-Арыг-биле ха-

рылаа тударда, барык ийи хүн чыгам аытгыш шаап тургаш, чедер турган. Келирде база ычча хуусаа херек. Ам хендерге-чилер харылаанын эң чугула, эң дүргөн чөпсө-биле хандыртынган: тускай радио беддир (радиоз эш Хемчик) апарган. Ону дамчытыр шак бүрүзүнүң чугаалажышкынары чоруп турар.

Эрткен кышка чедир-ле Хендерге-нин чурттакчы чоно совет уран-чүлдүн эң чугулазы—кино-чуруктарны кончуг ховар көөр турган. Ам Ак-Талда турум кино ажилдап турар. Анык механик эш Ак-Тараа уран-чечен болгаш документалдыг кино-чуруктарны чоңа кезээниң чыгы экизи-биле көргүзүп турар.

Ак-Тал чочока чедир-ле каш борбак чавыт бажынардыг, эң чыгы, чалгааранчыг суур турган. Ам ол, улус чононун культуралыг хөргөшкенинги-биле долдунган. Суурун көдээ клубунга кинодан ангыда культура-массалыг оюн-толғаа үргүлчү болуп турар. Ол болза, көдээ клубта организациястан бот-тывынгы уран-чүл бөлүмнеринин: шийнин, ырынын, танцынын, литератураның өзөш эвес сангыг киржикчилериниң чүл-бүрү программалыг, соңууранчыг ши, концерттери-дир. Массалык бөлүмнерде уран тывыкчыларнын саны моон сонгаар-даа улам өзүп, оларның көргүзүгүлери улам шынаржынар.

Клубка ши, концерт, кино-чуруктар болганын көргөзүгүлери болгаш эртенде суур чурттакчыларын аразына шимээниң чугаа-соот хайныгыш-ла үнер. Көргүстүнгөн чүүл-бүрү программалыг, соңууранчыг ши, концерттери-дир. Массалык бөлүмнерде уран тывыкчыларнын саны моон сонгаар-даа улам өзүп, оларның көргүзүгүлери улам шынаржынар.

Көдээ клубта элээн хөй ном фондугул улуг эвес библиотека бар. Эрте-даа, кежээ-даа көргө, ачаа кизи турбас дээр ужур чок. «Алдын сылдыстың кавалерин» номчуп доос-ту, «Алитет дагларже чорупту» деп романчың ийги кезээ келди бе? Ыпчаарга бижий тырттып бээр сил-бе» дээр ышкаш айтырыг, харылар оон-моон үзүктөл чок дынаалгылаар боор чүве.

Ол дээр, демги-ле кырган, чалды колхозчулар, башкылар, эмчилер, шимээ дааштыг школачылар олар-дур. Районун ырак булуңунда совет кижилерин амдыралы шак ыпчаар чаартынып турар апарган.

М. МОНГЕ, Хендерге чеди чыл школының башкызы.

Редакцияга ЧАГААЛАР

Район эмнелгезиниң ажылында четпестерни дүргөн узуткаар

Ажылчы чонон кадык камгала-лынын херээ экижидер талазы-биле партияның он тоску съездинин салган сорулгаларын чедишкенинги шийтирилгенинги чугула чүве болза, эмнелге бүрүзүңге таарымчалыг корум-чурумну тургузары, массанын ортузунга эмнелге-профилактиктиг хемчеглерин болгаш медицина пропагандаларын калбартыр болур.

Совет кижилер оларны эгелек дыйнагыры-биле хүлээп ап, оларга таварышкан аарыг бүрүзүнүн шын диагнозун тургуштушаан, оперативтиг ёзу-биле эмнээр медицина албан черлеринин ажилдакчыларындан дүрүм ёзуугар негээр эргелиг. Ыпчаарга ол негелдени Чаа-Хөлдүн район эмнелгезин (эргелекчизи эш Никитин, улуг эмчизи эш Любимова) кончуг четпес күссөдип турар.

Ол эмнелгениң ажылында улугул четпестерниң дугайы партия райкомунун пленумуна, райсоветтин сессияларына болгаш область солундарының арынарна, моон мурундан бээр хөй удаа шүтүмчүлгенин келген. Бичалзажок ол четпестер амдыгаа чедир-ле үргүлчүлөшкөн. Чүл дээр, эмнелдиктерни хүлээп алырының канды-даа корум-чуруму мынчага тургустунмаан: келген улусту үр манадыр, чок болза, харыуга 5—6 кижин кабинетке сынмалаштыр олуртупкан, аажок-ла далаш-биле вин-

чээр олургулаар. Эмнелге чыдар аарыг кижилерниң ажаалаг, ай-гааралы мурнукузу хөвөөр багай.

Эмнелге ажилдакчыларының ортузунда күш-ажылды сагылга-чуруму сандаргай, ылангы эччилерин талазындан хүлээп алышканын доктаатынган шагында орай эгелээш, эрте доозар чүүлдер өзөш эвес. Эмнелгениң санитардыг байдалы дыка четпес. Ол эмнелгениң ажилдакчылары суур чурттакчыларынын, көдээ чонун ортузунга эмнелге-профилактиктиг хемчеглерни мырынай-ла чорутпайн турар. Медицина пропаганданын дугайы чугаалаан-даа дүжүү чок.

Район эмнелгезиниң ажылында ол четпестер үр үдөс бээр үргүлчүлөп келген турбожуе, оларны чылдап узуткаар, ажилды экижидер дугайында партия райкомун, райкууском, ылангыя оон кадык камгалагчылар (эргелекчизи эш Любимов) мынчага шийтирилгенин хемчег албайн, сагыш амыр олуртуп турары доктамыш эвес.

Мынчаанга бо эмнелгениң ажилычча кичээлгенин улгатырып, ачаа совет медицинаныг таарымчалыг корум-чуруму чочоку үдөс хандырып тургустунган район организациаларының ударткучларының областың кадык камгалагчыларын эргелекчизи эш Сушковка база катап сөмүлөсчө чорур.

Х. ТЕМБИРЕЛЬ.

Тарааны суггарар

Барыш-Хемчик районун Аксы-Барлыкта «Ленин оруу» колхозтун баштайгы тараан кызылтазы 15 сантиметр азып, дыка эки үнүп турар. Ол болза, хар шыгы-биле тараан черлер болур. Сөөлгү үдөс 230 га ажыг тараа суггарылганы негеп турар апарган.

Ындыг турбожуа, бригадир эш Дамба ол тарааларны суггарар хемчеглерин албайн, харын арагалар чорукче хандып турар. Буга дөзүн эки кылбаанындан суг Барлыктын

унун куду бадып чыдар, трактор-биле тараан черлерин арыктарып эжиң белеткөөш. Бир эвес сугтарылга дугайында колхоз баштаар чер шынгы хемчег албас болза, бо чылын эки дүжүт алгыр иделет чок апар чыдары тодаргай. Сугтарылга бугаларын эки белеткөөш, суггарылыгы организастыг чорудар болза, Барлыктын суу суггарылганы канчап-даа хандырып шыдаар.

К. БОРАННАЙ.

Сиген кезилдезинге кажан болөткенирил

Сүт-Хөл районун Хөр-Тайга сумуда Сталин аттыг колхоз сиген кезилдезинге көнүс белеткенинги турар. Сиген шөлдерин аштап арылар, суггарар, чөпсөк-херекселди септээр хемчеглер чорутунмаан. Сиген кезер 2 машина склад чанында чыдар. Оларны хынап көөр, четпес кезектерин тыптынар хамаанчок, харын кымнын-даа кичээлгенин дашкаар болуп турар.

Ам дораан эгелээр деп турар сиген кезилдезинге белеткенинги турар колхоз тараа ажаап алышкынынга белеткелди дүшке-даа каптай турары тодаргай. Эрткен чылы Кара-Дыт деп черге тараа кезип турган бир машина тараа ангызында кандыг-даа ажаалаг, хайгаарал чок чыгышыаанын чугаалаарга-ла четчир.

Колхоз сиген кезилдезинге кажан белеткенири билдирмес.

О. ЧАШ-ООЛ.

одалары черле чалгааратпа. Партия организациязы сенээ күзөлдүгү-биле дузалажыр апар. Үргүлчү кээп тур, эччөксунма, ылангыя кажан берге үелер таварышканды. Калзаңга бергелер таварыш болурун парторг билген-даа. Ол бергелерин алып эртингеш, Анатолий шынал-ла комсомолчуларны эбулуг баштыны кылдыр өзүп шыдаан-даа. Ырады, хандыр көрүп билгенин албадаар эвес харыс салгалыг медреселдин дугайын ол сөөлүндө билдир-даа апарган. Партия удурткучундан өөренип, кижизирин Калзаң бодунун хундулуг сорулганы кылдыр санап келген.

Парторг Калзаңга: — Бичин-даа сула салдына, өөрөдиге, хөй-нитти ажилга быгыг тургуштүг, ниги чүткүлдүг бол. Кол чүүлден черле салдына—деп, үргүлчү-ле чыгыр турган. Анаа хары кылдыр Анатолий: — Билип тур мен, эш парторг, бистин бедүүстөзүгү, бүгү Чөөн-чүк факультетинде комсомолчуларны кол сорулганы дээр, тергин эки өөренири-ле болгай. Өөрөдигени хөй-нитти ажил-биле шын аралаштырыр студентилерге база-ла эргежок чугула—дээр чижектиг, ханы уткалыг сөстөр-биле чугаалаар турганы ховар эвес дыналгылаар боор чүве.

Анатолий эки өөрөдиге-биле бергелештир, анаа идегени комсомол ажылын каш чылды улаштыр планыг ёзу-биле ак-сеткилдү күссөдип келген. Оң удуртканы комсомол бөлүүндө бүгү комсомолчулар шүптү даалгалыг. Владимир Очур хана солун үндүрүлгенин, Елизавета Салзынмаа культура-массалыг ажылы организастарын, Николай Кунаа бүдүрүлгө секторун башкаарын харылар дээр өске-даа.

Олар шүптү чедишкенинги өөренип келгенер. Комсомолчу хүлээлге ону ыпчаар негээр-даа турган. Каян-даа оларнын демдектери эки, тергин экиден куду эвес болгулаар. Бир эвес кым-бир кижиге ортумак демдек тытптып келген болза, бөлүсүтүп бүгү комсомолчуларга дувурезини болдуруп, кизи бүрүзү эжин-

ге дузалажырынга белен турар мындыг кайгамчык найыралдыг аныктар чүве.

Чүгүгү ол-даа эвес, харын музей-лерге болгаш экскурсияларже олар база хөй катап чоруп тургулаан. Ном чогаалдар, хөй сангыг туристиг походтар болгаш экскурсиялар комсомол бөлүүнүн амдыралычча дыка хөй чаа чүүлдерни кирген. Комсомол бөлүүнүн ажил планын көөр болза, аныктарга күзөчиг, чүзүн-баазын соңууранчыг айтырылгыр дыка хөй.

Ыпчаарга бөлүккө чамдык четпестер база-ла турган. Университетте хөй-нитти ажилга бөлүктүн чамдык кежигүннери шоолуг-ла киришпейн баар ийикпе, а чамдык студентилериниң талазында өөрөдигенин эки кыспас чүүлдерни анык комсорг чамдыкта эскербейн баар таварышларга база тургулаан. Ол дугайын университеттин комсомол комитеди анаа айтып, эдилгери берип-даа турган.

Студент Калчанай орус дылды кошкак билдир болганы-биле өөрөдигенин күш четпейн турарын Анатолий Калзаң илереткеш, үргүлчүлүг дузаламчызын көргүзери-биле орус дылды эки билдир Зоя Арагачини анаа быжыглаан. Эжи ону шынал-ла дөткөп шыдаан-дур. Элээн каш үе эрткен соода Калчанай өөрөдигенин депшип берип, ол олчангы амдыгаа чедип өөрү ышка чедишкенинги өөренип шыдаар апарган.

Шак мындыг эки удуртулганы ачызында университеттиң Тыва салбырында комсомол бөлүгү каш чылды улаштыр чедишкенинги ажилдап келген. Оң удурткучу Анатолий Калзаң партия организациазынын хун-бүрүдөгү дузаламчызын ап, партиягы сандарга өзүп кижизден болгаш оң эштери база-ла идея талазы-биле танытпымас кылдыр өскөн.

Комсомолчуларга Анатолийниң үлгүгү чижээ амдырал болгаш өөрөдигенин доктаамал илерээр турган. Университетке беш чылдыг өөрөдигенин дүргүзүндө ол үргүл-

чү Сталинчы стипендиат болуп, студентилериниң бот-тывынгы уран-чүүлүнүн эи илсикейлиг киржикчизи, өөрү дээр эң-не сагыш човангыр эш кылдыр санадып келген.</

Герман Демократтыг Республикада

Герман Демократтыг Республиканың төвү Берлинде Сталин аттыг аллеяда хөй каът чуртталга бажынарның он ажыг кварталдары туттунуп турар. 1953 чылдын дургузунда манаа чагаайкыдыр туттунган 1400 квартиралар, ийн школа, хөй магазинер, культура-амыдыралдын бажынары ажылдалга кирер.

Чурукта: Сталин аттыг аллеяда хөй каъттарлыг чуртталга бажынарының тудуунуң бир участогу.

Чуруу Центральбилдинни.

Хуайхө хемде тудуушкуну

ПЕКИН. Хуайхө хемниң шынаазынга сугтарылга тудуушкунуң үш чыл чоруп келгениниң дургузунда чедип алдынган чедикшириниң дугайын «Гунженьжибао» солун дуннадып турар.

Хуайхө хемде сугтарылга тудуушкуну 1950 чылдын кыжынында эгелээн. Хуайхө хемге кылдынган улуг ажылдын түннелинде тудуушкунуң баштайгы чылында 2.200 километр дурттуг чалды кылган, хемнер уннарын 860 километр черде ханылаткан, бир суг шыгжамырын болгаш 90 ажыг шлюзтарны тургускан. Чүгле чагыс чер ажылдарын 200 миллион кубометрдиң күүсеткен. Хуайхө хемге сугтарылга тудуушкунуң бирги ээлчээнин түннелинде ол хемниң бассейнинде хөй-хөй районнар үрлээшкин айылындын камгалаткан, ананганш 1951 чылда тараачынар байлак дүжүттү алганнар.

Хуайхө хемге сугтарылга тудуушкунуң хемчээли 1952 чылда 1951 чылдагызындан-даа артык улгаткан. Эрткен чылын Хуайхө бассейнинге тудууларга 3 миллион кижини ажылдап турган. Үш суг шыгжамырларын, 172 километр дурттуг каналды тургускан, хемнер уннарын 63 километр черге ханылаткан. Чер ажылдарынын ийни хемчээли 1951 чылга деннээрге ийи катап өскөн болгаш 400 миллион кубометр болган. Ажылдарың ийи дугаар ээлчээнин соонда Хуайхөниң чоок кавызының шырай-байдалы дыка өскерилген. Үрлээшкиннерни уутткаанының болгаш сугтарылгалыг черлерниң шөлүн улгатырганының ачызында дүжүттүг чорук дыка улгаткан, база оң ужурундан тараачынарның амыды-

ралының материалдыг деннели бедээн. Үлетпүрлүг бараанарга тараачынарның негелдези өскөн, тараачынар көдээ ажыл-агыйның херекселдерин болгаш малды тыптынып ап турар. Сосянь районуна тараачынар ийи чылдын дургузунда 100 муң ажыг баш малды алганнар. Тараачынарның материалдыг байдалынын экижээни-биле холбаштыр Хуайхө хем шынаазының хөй-хөй хоорайларында болгаш суурларында садыг болгаш бүдүрүлгө хөгжүп эгелээн.

Эрткен чылдын кыжынында Хуайхө хемниң бассейнинде тудуушкунуң үш дугаар ээлчээн боттандырып эгелээн. Бо чылдын тудуушкунуң эң чугула өззө болза, Санхө деп суг чаар шлюз болуп, оң узуну 700 метр хире болуп. Ол шлюз Хуайхө хемде сугтарылга тудуушкунуң бүгү системасында эң улуг шлюз болуп. Санхө шлюз суг улгадышкынының үезинде сугнуң агымын таарыштырар болгаш оон-биле Цянсу монуңуң соңгу кезээнге үрлээшкинниң айылын чок болдуруп. Ол ажып улгаткан сугну сугтарылгага хергелээри-биле шөлдерге база чорудар.

Амгы үеде Хуайхө хеминиң үстүкү болгаш ортаакы агымнарында чер ажылдары доостур чыгач турар. Хуайхөде тудууларны ажылдалга киргени-биле беш миллион му (бир му 0,06 гага ден) шөлдер үрлээшкиннен камгалатынган турар болгаш 3 миллион му чер сугтаргынар. Хуайхөниң үстүкү болгаш адакы агымнарында суднолар эжиндирер. Даглар кырында суг шыгжамырларына суг күжү-биле ажылдап электри станцияларын тургускулар.

(СЭТА).

Польшада дээди өөредилге

ВАРШАВА. Польшада дээди өөредилге черлериниң четкин чык бүрдө калбарып турар. Дайын мурнунда чуртта 27 дээди өөредилге черлери турган болза, ам оларның саны 83 чедип турар. Дайын мурнуң дагызы-биле деннээр студентилериниң саны 3 катап улгаткан.

Дээди өөредилге черлериниң ажыгына улустуң эрге-чагыргазы ажыктын-тараачынарының мурнуна дегем ажыткан. Амгы үеде бүгү студентилерниң 60 хире хузу ажыктыннарың болгаш тараачынарың оолдар, кыстары болуп турар. Ам дээди өөредилге черлеринде өөредип турар херэженер дайын мурнуңдагызындан дыка хөй.

(СЭТА).

Күш-ажылдын совет методтарын Болгариянын бүдүрүлгелеринде ажыглап турары

СОФИЯ. Күш-ажылдын мурнакчы совет методтары Болгариянын үлетпүрүнде улам калбарып негептер турар. Совет стажановчуларның ажылының методтарын ылангыя Димитровградта Сталин аттыг химия комбинатында чедикшикниң ажыглап турар. Болгариянын телерадио агентилелиниң дамчыдып турары-биле алырга Мария Левченко биле Григорий Муханов оларның методтарын ажыглаан соонда чүгле

5 айларның дургузунда анаа 4.400 муң лев (акша) камнатынган. Василий Колесовтуң металлды күш-биле кестирериниң методун өөренириниң талазы-биле курстарны ажыктылаан. Курстарын диннакчылары — токарлер бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш бүгү чурттуң машина тудуушкуну бүдүрүлгелериниң инженерлери болуп турар.

(СЭТА).

Венгриянын ажылчы чоннарынның чайгы дышпанылгазы

БУДАПЕШТ. Венгрияда чайгы курорт сезону эгелээн. Чүгле Бяматон хөлдүң эриктеринде ажылчы чоннарга дыштанылганың 202 бажынары ажыткан; Матри дагларда дыштанылганың 6 бажынарын ажыткан. Дыштанылганың элээн хөй чаа бажынарын, оң иштинде бүдүрүлгелерге хамааржып турар бажынарын тургускулаан. Элээн каш дыштанылга бажынарын дээди өөредилге черлериниң студентиле-

ринге тускайлаан, 28 дыштанылга бажынарын — бичии уругларга тургускан. Шаандагы байларнын бирээзиниң чурттап турган чери болуп Парашаш Барда 200 кижини дыштаныр бичии уруглар бажынын тургузуп турар.

Профвилел болгаш өске-даа организациялар дыштаныкчыларның культуралыг эки ажаалдазын хандыраарынын дугайында сагыш салып турар. Ол сорулгаларга улуг хөрөңгилерни төлөвилээн.

(СЭТА).

Херэженнерниң Бүгү-делегей конгресинде

КОПЕНГАГЕН. Июнь 9-тун эртенинде херэженнерниң Бүгү-делегей конгресиниң пленарлыг хуралына Эжена Коттоннуң илеткелиниң талазы-биле санал-оналдар үргүлчүлөп турган. Хүн айтырының бир болгаш ийи дугаар пункттарының талазы-биле илеткелдерни оң-биле чергелештир ажылдын секцияларга база чугаалажып көрүп турган.

Конгрессте келген. Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүделениниң кижигүнү Изабелла Блюмга болгаш Италиянын демократтыг херэженнериниң төлээлекчизи Мария Россиге төлээлер изиг байыр чедирип турганнар. 72 чурттарның беш миллион ажыг студентилерин катыштырып турар студентилерниң Делегей эвилелиниң мурундан де Сетте конгреске байыр чедиреш, студентилериниң 3-кү Бүгү-делегей конгресин болгаш аныктарың болгаш студентилерниң тайбың болгаш найырал дээш 4-кү Бүгү-делегей фестивалын эрттирерине белеткелдин дугайын чугаалаан.

Испаниядан алдынган чагааларны даргалакчы номчаан. Ол чагааларда испан херэженнер конгрессиниң чедикшикниң болурун чүрестир ханызындан илередиң турарлар.

Суданның херэженнериниң күүсөкчи комитетиниң төлээлекчизинин чагаазын база конгреске номчаан. Конгрессти, база оң тайбынны болгаш улустар аразында найыралды быжыглаарыңча улганган ажыл-чорудулганын Суданның херэженнериниң деткин турарының дугайын ол чагаада чугаалап турар.

Юрист-демократтарның Делегей ассоциациязынын мурнундан Люсьена Еуффю конгреске байыр чедирген.

Икнь 9-тагы хуралга Кыдат Улус Республиканын төлээлекчизи Чан Юннуң чугаазы кичээниңиниң түвүнге турган. Экономиктиг, политиктиг болгаш культуралыг амыдыралга кыдат улустуң чедикшикниң дугайын, амгы үеде хостуг Кыдатта херэженнерниң кижиниң канчаар-даа аажок улуг ролунуң дугайын ол чугаалаан.

Хуралга Норвегиянын, Люксембургтуң, Уругбайнын, Индонезиянын болгаш Голландиянын төлээлекчилери база чуве чугаалааннар.

КОПЕНГАГЕН. Июнь 9-тагы кезээки хуралга хүн айтырынын бирги болгаш ийги пункттарынын талазы-биле санал-оналдар үргүлчүлээн.

Швециянын төлээлекчизи Лизабет Тамм оң улустунуң тайбынче чүткүлүнү дугайын чугаалаан.

Парагвайнын херэженнериниң амыдыралынын дугайын дээргэ Солерс чугаалаан. Национал экономика кудулап бадышыкында туруп турар, чуртту америк нефть компаниялары дарлап турар, хоозурал болгаш халдымырлыг аарыглар чыл санында муң-мун кижилерни өлүрүп турар деп ол демдеглээн.

Канад улустун депшигелги күштериниң демиселинин дугайын дээргэ Джиллиас чугаалаан.

Мексиканын херэженнериниң төлээлекчизи Медрано болза, АКШ-биле шериг эвилелин тургузарынын планнарыңа удур мексика улустун демиселиниң дугайын, мексика солдаттарына Кореяге чорудуп турарының дугайын, Мексиканын херэженнериниң экономика талазы-биле аар-берге байдалынын болгаш өртерктиң улгадышкынының дугайын чугаалаан.

Венгриянын төлээлекчизи Ваш чаа Венгриянын чедикшикниң тургузушкунуң дугайын, ол тургузушкунга херэженнериниң идеякчилиг киржилгезиниң дугайын төлээ-

(СЭТА).

лерге чугаалаан.

Дани солдаттың чугаазына конгресстин төлээлери чылы-биле ужурашканнар. Ол бодунуң ротазынын солдаттарының мурнундан конгреске байыр чедирген. Оң соонда Индиянын төлээлекчизи дээргэ Анни Маскаренге сөс берген. Бистин өг-бүдөлөривистин болгаш бистин улустарынының эрге-ажыктары дээш, бүгү делегейниң аас-кежин дээш, депшилгенин херээ дээш бис Кореяда дайынны соксадырын, эр, херэжен кижилерни, бичии уругларны өлүрүп кырап чорукту соксадырын, хоорайларны, суурларны узуткаар чорукту соксадырын негеп тур бис, садыг талазы-биле хурээлээшкини соксадырын, улустарны мөлчүүр чорукту соксадырын, бот башкарлыр болгаш хамаарышпас болур эргени чурт бүрүзүңе тысырын негеп тур бис — деп ол чугаалаан.

Ираннын херэженнериниң төлээлекчизи дээргэ Садегиниң чугаазын конгресстин төлээлери улуг кичээнге-биле дыннааннар.

КОПЕНГАГЕН. Херэженнерниң Бүгү-делегей конгресиниң июнь 10-да эртенги хуралына санал-оналдар үргүлчүлээн. Хуралды Изабелла Блюм даргаллаан, оралакчы даргазы Элвиса Бранко болган.

Санал-оналдарга бир дугаарында Австриянын төлээлекчизи дээргэ Зубик чуве чугаалаан. Пакистаннын төлээзи дээргэ Макар болза, Пакистаннын шериг базасы кылдыр хуулдуруп деп империалисттернин чүткүлүнү дугайын чугаалаан.

Америк эжелелдин болгаш чурттуң милитаризмге аашкынының байдалдарында япон херэженнериниң байдалынын дугайын дээргэ Ойма айткан.

Франциянын төлээлекчизи дээргэ Марти-Кангра болза, Барыйн Германиянын катап чепселенишкиниң үзүңгү удуур, Вьетнамда дайыңа удуур, Кореяга тайбынчыдыга дээш, Соңгу Африкада француз колонияларга демократия дээш Француз херэженнериниң демиселинин дугайын тодаргай чугаалаан.

Мария Торстейнсдоттир (Исландиядан) америк эжелеп чагырылгага болгаш исланд армияны даштыкы командьылдын адаанга тургузарына исланд улустун удуурлангышкынының дугайын чугаалаан.

Даниянын херэженнериниң мурнундан дээргэ Хельмстед конгреске байыр чедирген. Ол дани херэженнериниң боттарынын эргелери дээш демиселин чырыдып чугаалаан.

Англиянын төлээлекчизи Моника Уэйтли англи колонияларда болгаш хамаарылгалыг чурттарда чоңун, ылангыя херэженнериниң байдалынын дугайын чугаалаан.

Румын улустуң амыдыралынын болгаш культуралынын дугайын, чер ажылдыг хождунгай чуртту мурнакчы чурт кылдыр чаартып турарынын дугайын, ол чаартылгада херэженнерниң киржилгезиниң дугайын Румыниянын төлээлекчизи Мария Чокан чугаалаан.

Югославияда амгы үедеги эу-чурумнуң үезинде херэженнериң ажалдакчылар болгаш тараачынар каржызы-биле мөлчүтүрүп турар, олар эр кижилер-биле дөмей ажыл кылгаш, ажыл төлөвирин олардан дыка эвээшти ап турарлар деп югослав херэженнериниң төлээлекчизи Вера Ланиц чугаалаан.

Аргентинанын болгаш Бразилиянын делегалылары Соңгу Кореянын херэженнеринге чорудар белектерин шилчидери-биле конгресстин президиумуңа хүлээткенер.

(СЭТА).

Күш-культура болгаш спорт

Чурукта: 1953 чылда оолдарын хол бөмбүүнүң талазы-биле область чемпиону «Искра» (Кызыл) командазы. Ол команда «Искра» деп эки-тура спорт нитилелинин бирги чери дээш болган маргылдаага база тийлээн. Команданың ойнакчылары (оң талазындан солгай талазынче): А. Луканов, С. Соколов, В. Глинский, Н. Аверин, Ю. Антонов, А. Тиртык-Кара, Л. Осерцов.

Чуруу С. Феоктистовуу.

Хол бөмбүүнүң талазы-биле «Искраның» бирги чери дээш

Бо чылдын июньнуң 8-тен 10-га чедир «Искра» деп эки-тура нитилелиниң хол бөмбүүнүң талазы-биле бирги чери дээш маргылаа Кызыл хоорайга болуп эртен.

Маргылдаага эр улустун командазындан спорттун «Искра» деп эки-тура нитилелиниң Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бай-Тайга, Бий-Хем, Тес-Хем, Чаа-Хөл, Эрэин районнарында келген база Кызыл хоорайның «Искраның» I—II командалары ойнаан.

Бо командалардан бирги черни «Искраның» Кызылда I командалы, ийги черни Чөөн-Хемчик районнуң, үшкү черни «Искраның» Кызылда II командалы алгылаан.

Кызылдың «Искра» I—II командаларынын ужуражылгазы кончук болуп турган.

Херэженнериниң командазындан бирги черни «Искраның» Кызылда I херэженнер командазы алган. «Искраның» Кызылда херэженнериниң II командазын Кызылдың

Т. НОРБУ.

Харысалгалыг редактор О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

Бичии уругнуң кижизидилгезиниң болгаш чурумунуң дугайында чүну билип алырыл

Баштайгы айлардан эгелээш бичии уругнуң амыдыралын тускай чурум өзүгаар тургузар херек. Уругну хемгерериниң, удударынын, агаарладарының болгаш чурунун шагын доктаадыр болгаш ону шынгысы сагыр. Шек ындыг чурумну тургусканда уруглар эки чөмөннөр, дүрген удуучал апар, эки доругуп өзөр, бичии уругну доктаатынган шактарда чөмгерер ужурул.

Төрүтүңгел-ле үш ай чедип турар эмг эмер уругну дүн-хүн дургузунда 7 катап чөмгерер. 3-тен 6 ай чедир уругну дүн-хүн дургузунда 6 катап, 6 айдан 10 ай чедир уругну дүн-хүнде 5 катап, бир хардан өрү уругларын дүн-хүнде 4 катап дараалаштыр чөмгерер. 6 ай эрткен соондан эгелээш бичии уругну шоуплак-биле чөмгерерине өөредир херек. Шыдамкык кылдыр чаңчыктырып өөредип чугула. 8 ай эрткен соонда уругну аякка чөм ижеринге өөредир херек, а 10 ай эрткенде булка, хлеб, котлет — кадыг чөмни чымчаткаш, анаа бээр.

Будун чартык чыл четкен уругну баштайгызында хоюг чөмни, а оң соонда суук чөмни боду-ла чөмөннөр турар кылдыр өөредир ужурул. Бот чөмөннөшкни оң чөмге кичээниңи хаара тулар болгаш чөмөннөшкөсөөр хөвөнүн экижер. Душтеки чөм мурнуңда агаарлап ойнаар хостуг шөлээни бичии уругга бээр. Уруг дүрген уйгузурааш, эки удузу дээш шимээниң эвес оожум чуга үезинде, ылангыя чылчырыктааштыг эвес чырыкка ону удудуп өөредип чугула.

Бичии уругну өпейлеп, чугаалап тургаш, холга салып удудуп болбас. Удурунуң мурнуңда ону дүүрөткен херээ чок. Эң-не бичиизинден эгелээш бичии уругну арыг-силги болгаш шевергин чорукка чаңчыктырып өөредип чугула. 6-7 айлар эрткен соонда уругну горшокка олуртуп өөредир херек. А ийи дугаар чылында бичии уруг ичелээрде боду дилеп турар кылдыр өөредир ужурул.

Ада-иелер! Бичии уругнуң иштики ак чөргектери, платези үргүлчү-ле курга, арыг, холдары, арны арыг-шевер болзун дээш, ол думчук аржымдыг турзун дээш сагыш салынар. Бичии уруг чуварындан болгач эжиндирип чуурундан кортпазын дээш ону эң-не кичээниңи кылыр чугула. Кончук соок суг-биле чүп болбас, изиг ваннага база олуртуп болбас, сугну улуг саарышкын-биле кудуп болбас, бичии уругнуң характерына саваң кирбезин дээш кичээниң салынар. Бичии уругну бодунуң тускай аржымдыг турар. Бичии уругларны кижизидериниң чорунга ада-иелер элээн алдагдалдарны кылып турар чүүлдер бар, чүл дизе, оларны кижизидер дугайында чамдык ада-иелер хаая сагыш салып турар болгаш чугула хөмчелдерин үргүлчү эвес боттандырып турар.

Ада-иелер! Шын чурум болгаш доктаамал чөмгерилге, өй-тап уйгу база арыг агаар болза, бичии уругнуң кадын быжыглаарына арганы берип турар. Арыг-шевер болгаш корум-чурум бичии уругну эң-не бичиизинден эгелээш силги, шевергин чорукка база чурумга кижизидип турар. Бичии уругга кичээниң салыр, ону өргөлдөр, анаа шыдамык, кызымак чорук болза, каван-даа эки түннели бээр.

Тыва областың санитар чырыдышкын бажыны.

одалачылының, партийж амыдырал, култура болгаш амыдырал хандистериниң 3—68, иштики информация, бухгалтериянык — 8—65

РЕДАКЦИЈАНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетиниң кудумчуу, бажың 7 квалдистериниң — 3—88; харысалгалыг секретарының 4—98; пропаганда

ТЕЛЕФОННАРЫ: Харысалгалыг редакторнуң 3—62, харысалгалыг редакторнуң болгаш агитация, гран-чүтү, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа

Облустук комитеттин типографиясы.